

Covid-19 Pandemisi Sürecinde Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Kişilik Özellikleri ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişki

The Relationship Between Personality Traits and Stress Levels of Primary Health Care Workers in The Covid-19 Pandemic Process

Tuğçe SALBUR ^{1*}, Büşra ALTINEL ²

¹ Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği, Konya, Türkiye
² Selçuk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Konya, Türkiye

Ö Z

Amaç: Bu çalışma Covid-19 pandemi sürecinde birinci basamak sağlık çalışanlarının kişilik özellikleri ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır.

Materyal-Metot: Tanımlayıcı ilişki arayıcı tipteki bu araştırma Haziran 2021-Eylül 2021 tarihleri arasında, Konya il ve ilçelerinde çalışan 256 birinci basamak sağlık çalışanı ile yürütülmüştür. Veriler "Tanıtıcı Bilgi Formu", "Algılanan Stres Ölçeği" ve "Büyük Beş Kişilik Testi-50" ile online ortamda toplanmıştır. Veriler sayı, yüzde, ortalama, t testi, ANOVA ve pearson korelasyon testi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Bu çalışmada sağlık çalışanlarının Büyük Beş Kişilik Testi-50 Dışa Dönüklük alt boyutu puan ortalaması 32,93±7,13; Uyumluluk-Yumuşak Başlılık alt boyutu puan ortalaması 39,77±4,51; Sorumluluk-Özdenetim alt boyutu puan ortalaması 41,35±5,45; Duygusal Dengelilik alt boyut puan ortalaması 30,33±7,51 ve Zeka/Hayal Gücü alt boyut puan ortalaması 39,00±4,66, Algılanan Stres Ölçeği puan ortalaması ise 27,97±6,95 olarak bulunmuştur. Çalışmaya katılan birinci basamak sağlık çalışanlarının cinsiyeti, eğitim durumu ve Covid-19 pozitif hastayla teması ile Algılanan Stres Ölçeği puan ortalaması arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0,05). Algılanan Stres Ölçeği puan ortalaması ile Büyük Beş Kişilik Testi-50 alt boyutlarından Uyumluluk-Yumuşak Başlılık alt boyut puan ortalaması ile negatif yönde zayıf düzeyde ve Duygusal Dengelilik alt boyut puan ortalaması ile negatif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir (p<0,001).

Sonuçlar: Sağlık çalışanlarının desteklenmesinin, motive edici aktivitelerin ve stresle baş etme eğitimlerinin düzenlenmesi pandemi gibi süreçlerde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Kişilik, Sağlık çalışanları, Stres

Alınış / Received: 12.05.2022 Kabul / Accepted: 10.05.2023 Online Yayınlanma / Published Online: 15.08.2023

ABSTRACT

Objective: This study was conducted to examine the relationship between the personality traits and stress levels of primary health care workers during the Covid-19 pandemic process.

Material-Method: This descriptive research was conducted with 256 primary health care workers working in Konya between May 2021 and March 2022. The data were collected online with the "Descriptive Information Form", "Perceived Stress Scale" and "Big Five Questionnaire". Data were evaluated with number, percentage, mean, t test, ANOVA and pearson correlation test.

Results: In this study, the mean score of the Big Five Questionnaire Extraversion sub-dimension of healthcare professionals was 32.93 ± 7.13 ; Agreeableness-Softness sub-dimension mean score was 39.77 ± 4.51 ; The mean score of the Responsibility-Self-Control sub-dimension was 41.35 ± 5.45 ; Emotional Stability sub-dimension mean score was 30.33 ± 7.51 , Intelligence/Imagination sub-dimension mean score was 39.00 ± 4.66 , and Perceived Stress Scale mean score was 27.97 ± 6.95 . A statistically significant difference was found between the gender, educational status and contact with Covid-positive patients of the primary health care workers participating in the study, and the Perceived Stress Scale mean score ($p < 0,05$). It was determined that there was a weak negative correlation with the Perceived Stress Scale mean score and the Agreeableness-Softness sub-dimension mean score, which is one of the Big Five Questionnaire sub-dimensions, and a moderate negative relationship with the Emotional Stability sub-dimension mean score ($p < 0.001$).

Conclusion: It is thought that supporting health workers, organizing motivating activities and stress coping trainings will be beneficial in processes such as pandemics.

It is thought that supporting health workers, organizing motivating activities and stress coping trainings will be beneficial in processes such as pandemics.

Keywords: COVID-19, Personality, Stress, Health workers

1. Giriş

Stres, bireylerin iyi oluşluklarını, başa çıkma becerilerini, fiziksel güvenliklerini ve iç huzurlarını tehdit eden önemli bir durumdur. Ani yaşam değişikliklerinin olması, engellenme, çatışma ve baskı bireylerde stres oluşumuna sebep olabilmektedir [1]. Stres sistemik, fizyolojik, sosyal ve psikolojik olmakla birlikte, stresörler fiziksel, zihinsel, ruhsal, duygusal, sosyal ya da ekonomik olabilmektedir [2]. Stresörlerin birey üzerindeki kısa ve uzun dönem etkileri de farklılık göstermektedir. Fizyolojik stresörler kısa dönemde kas gerginliği, kalp atışında artış ve unutkanlık gibi sorunlara yol açarken; uzun dönemde baş ağrısı, anksiyete, depresyon, uyku bozukluklarına ve obsesif düşüncelere yol açabilmektedir [3].

Stres, sosyo-demografik değişkenler açısından ele alındığında yaş [4], cinsiyet [5], gelir düzeyi, eğitim düzeyi [6], medeni durum [7], sosyo-ekonomik düzey [8,9] ile ilişkilidir. Bireylerin stres düzeyleri ve başa çıkma süreçlerine bakıldığında ise kişilik özelliği ön plana çıkmaktadır [2]. Kişilik bireyin kendisi kaynaklı tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak ifade edilmektedir [10]. Kişilikle ilgili yapılan çalışmalar kişiliği farklı özellikleri yönünden ele almışlardır. McCrea ve Costa Beş Faktör Kişilik Kuramında kişiliği Dışadönüklük, Deneyime Açıklık, Uyumluluk, Sorumluluk ve Nevrotiklik boyutlarıyla açıklamışlardır. Dışa dönük bireyler sosyal, neşeli, atılgan davranışlar gösterirken; uyumlu bireyler uyum sağlamaya istekli, sakin ve rahat davranışlar göstermektedirler. Sorumlu bireylerde ise başarı gayreti, baskın amaç duygusu ve yüksek istek düzeyi görülmektedir. Nevrotik bireyler üzüntü, umutsuzluk,

suçluluk, anksiyete gibi deneyimlere yatkındırlar. Deneyime açık bireylerin ise hayal güçleri gelişmiş, ilgi alanları geniş ve cesur davranış göstermektedirler [11].

Stresi ortaya çıkaran en önemli faktörlerden birinin iş hayatı olduğu ve özellikle sağlık çalışanlarında işe bağlı olarak stresin ortaya çıkabileceği görülmektedir [12]. Hastalar tarafından yapılan fiziksel ve sözel istismar, iş ortamında maruz kalınan zorbalık, verilen hizmet sebebi ile dava edilme riski, kaynak yetersizliği, yönetici ya da üst desteğinin olmaması, ağır iş yükü, hasta beklentileri, vardiyalı çalışma sistemi, diğer meslek grupları ile olan rol çatışmaları sağlık çalışanları için iş yerinde ortaya çıkan stres nedenleridir [13]. Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde sağlık sektöründe stres her zaman ön planda olmakla birlikte sağlık çalışanlarının stres düzeyi artmaktadır [14]. Sağlık çalışanları diğer meslek gruplarına göre daha çok depresyon, stres ve stresle ilişkili sağlık sorunları yaşamaktadırlar [15]. Sağlık çalışanlarında klinik taleplerin artması ile birlikte, iş ortamındaki bazı olumsuz durumlar (uzun çalışma saatleri, üst ve meslektaş desteği eksikliği gibi) işe devamsızlığa, bazı ruhsal sorunlara ve somatik bozukluklara neden olabilmektedir [16]. İş stresi, işin niteliğini ve çalışma hayatının kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir [17]. Sağlık çalışanlarındaki yüksek stres varlığı sağlık hizmetlerinin sağlanmasında toplumsal yönde birçok olumsuz sonuç ortaya çıkarmaktadır [18].

Salgınla teması en fazla olan sağlık çalışanları psikolojik açıdan daha riskli bir konuma gelmişlerdir. Pandemi sürecinde uzun çalışma saatleri, koruyucu ekipmanların neden olduğu sınırlılık, virüse yakalanma riskinin yüksek olması ve bu virüsü ailelerine taşıma riski, artan iş yüküne bağlı fiziksel yorgunluk, yalnızlık ve ailelerinden ayrı kalma gibi nedenler sağlık çalışanlarının stresini daha da artırmıştır [19]. Pandemi sürecinde birinci basamak, salgınla mücadelenin ilk basamağıdır. Temel sağlık hizmetleri kapsamında birinci basamak sağlık hizmetleri değişime uğrayarak kapsamı değişmektedir [20]. Hastaların evlerinde yönetilmesi, halk sağlığı ile ilgili mesajların iletilmesi ve hastaneye yatırılacak hastaların belirlenmesini birinci basamak sağlık çalışanları gerçekleştirmektedir. Covid-19 pandemisinde maske kullanımı, hijyen kurallarına uyulması, sosyal ve fiziksel mesafenin sağlanması, şüpheli vakaların tespit edilip karantinaya alınması, temaslı takibinin yapılması, Covid-19 testlerinin yapılması, teletıp kullanılması ve kronik hasta takibi birinci basamak sağlık çalışanları tarafından takip edilmiştir. Bütün bu değişen roller çalışanlarda ayrıca strese sebep olmaktadır. Tüm bu durumlar göz önüne alındığında birinci basamakta çalışan sağlık çalışanları da pandemi kaynaklı strese maruz kalmışlardır [21].

Literatüre bakıldığında sağlık çalışanlarının çalışma şartları ve iş kaynaklı stresin yüksek olduğunu ortaya koyarken var olan stresin pandemi sürecinde daha da arttığını göstermektedir [22,23]. Bireylerin kişilik özellikleri ile iş stresi algıları arasında da yakın bir ilişki olduğu belirtilmektedir [24]. Literatürde sağlık çalışanlarının kişilik özellikleri ile iş stresi arasında ilişkinin direk incelendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma Covid-19 pandemi sürecinde birinci basamak sağlık çalışanlarının kişilik özellikleri ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma Soruları:

- Birinci basamak sağlık çalışanlarında stres düzeyleri ve kişilik özellikleri nasıldır?
- Birinci basamak sağlık çalışanlarının temel özelliklerine göre stres düzeyleri değişmekte midir?
- Birinci basamak sağlık çalışanlarının kişilik özellikleri ile stres düzeyi arasında ilişki var mıdır?

2. Materyal ve Metot

Araştırmanın Tipi

Tanımlayıcı ilişki arayıcı tipteki bu araştırma Haziran 2021- Eylül 2021 tarihleri arasında, Konya il ve ilçelerinde çalışan birinci basamak sağlık çalışanlarıyla yürütülmüştür.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Çalışmanın evreni Konya merkez ve ilçelerinde bulunan 31 ilçe sağlık müdürlüğü ve 702 aile hekimliği biriminde çalışan doktor, hemşire, ebe, sağlık memuru vb. 4505 birinci basamak sağlık çalışanıdır. Cohen'in evreni bilinen gruplarda örnek büyüklüğü hesaplamasına göre %90 güven aralığı %5 hata payına göre alınması gereken minimum örnek sayısı 256 olarak hesaplanmıştır [25]. Çalışma, olasılıksız

örnek seçim yöntemlerinden gelişigüzel örnek seçim yöntemi kullanılarak ulaşılan 256 birinci basamak sağlık çalışanı ile tamamlanmıştır.

Dahil Edilme Kriterleri

- Pandemi sürecinde birinci basamak sağlık hizmetlerinde aktif olarak çalışmak
- Çalışmaya katılmaya gönüllü olmak

Dışlama Kriterleri

- Psikolojik tanı almış olma

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında, “Tanıtıcı Bilgi Formu”, “Algılanan Stres Ölçeği” ve “Büyük Beş Kişilik Testi-50 (B5KT-50)” kullanılmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda [4,26] hazırlanan “tanıtıcı bilgi formu”; birinci basamak sağlık çalışanlarının temel özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, meslek yılı, kalınan yer, kronik rahatsızlık olma durumu, Covid-19’lu hastayla doğrudan temas durumu, bireyin yada ailesinin Covid-19 geçirme durumu) ilişkin 12 sorudan oluşmaktadır.

Büyük Beş Kişilik Testi-50 (B5KT-50)

‘Büyük Beş Testi’ temel alınarak Goldberg (1992) tarafından geliştirilmiş olan Büyük Beş Kişilik Testi-50 (B5KT-50) Türkçe’ye Tatar (2017) tarafından çevrilmiştir [27]. Alt boyutları I-Dışa dönüklük, II-Uyumluluk, III-Sorumluluk, IV-Duygusal dengelilik ve V-Zeka/hayal gücü olarak adlandırılmıştır. Her bir alt boyutunda 10 madde bulunan ölçek, ‘1-hiç uygun değil’ ile ‘5-çok uygun’ arasında beşli likert puanlanan toplam 50 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin her alt boyutunda alınabilecek en düşük puan 10 iken en yüksek puan 50’dir. Her bir alt boyut için 10-23 puan düşük, 23-36 puan orta ve 36-50 puan yüksek olarak belirlenmiştir. Türkçe’ye çeviri çalışmasında iç tutarlılık güvenirlik katsayılarının 0,65-0,79 değerleri arasında olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçek alt boyutlarının Cronbach’s alpha değerleri 0,73-0,86 arasında bulunmuştur.

Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)

Cohen, Kamarck ve Mermelstein (1983) tarafından geliştirilen ASÖ Türkçe’ye Eskin vd. (2013) tarafından çevrilmiştir [28]. ASÖ “0- Hiçbir zaman” ile “4- Çok sık” arasında değişen 5’li Likert tipinde ve toplam 14 maddeden oluşmaktadır. Olumlu ifade içeren 7 madde ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 0, maximum puan 54’tür ve yüksek puan bireyin yaşadığı stres algısının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı 0.84 ve test-tekrar-test güvenirliği 0.87 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada Cronbach’s alpha değeri 0,85 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Tekniği

Veri toplama araçları online anket tasarımına göre düzenlenmiş ve araştırma verileri online anket aracılığıyla (whatsapp, sosyal medya) toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS paket programında değerlendirilmiştir. Veriler sayı, yüzde ve ortalama, standart sapma şeklinde özetlenmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogrov-Smirnov testi ile değerlendirilmiş, normal dağılım gösteren verilerin karşılaştırılmasında t testi, ANOVA testi, pearson korelasyon testi kullanılmıştır. Sonuçlar %95 güven aralığında ve $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir [29].

Çalışmanın Etik Yönü

Çalışmaya başlamadan önce Selçuk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik onay (Karar no:2021/54) alınmıştır. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bilimsel Araştırma Çalışmalarından yazılı olarak onay alınmıştır. Çalışma grubuna araştırmacının amacı hakkında bilgi verilerek onamları alınmıştır.

3. Bulgular

Tablo 1. Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının B5KT-50 ve ASÖ Puan Ortalamaları

	Ort±SS	Min-Max
Dışa Dönüklük	32,93±7,13	12,00 – 49,00
Uyumluluk – Yumuşak Başlılık	39,77±4,51	26,00 – 50,00
Sorumluluk - Özdenetim	41,35±5,45	22,00 – 50,00
Duygusal Dengelilik	30,33±7,51	11,00 – 47,00
Zeka / Hayal Gücü	39,00±4,66	27,00 – 50,00
ASÖ	27,97±6,95	6,00 -48,00

Tablo 1'de Birinci basamak sağlık çalışanlarının B5KT-50 ve ASÖ puan ortalamalarına yer verilmiştir. Bu çalışmada sağlık çalışanlarının B5KT-50 Dışa Dönüklük alt boyutu puan ortalaması 32,93±7,13; Uyumluluk-Yumuşak Başlılık alt boyutu puan ortalaması 39,77±4,51; Sorumluluk-Özdenetim alt boyutu puan ortalaması 41,35±5,45; Duygusal Dengelilik alt boyut puan ortalaması 30,33±7,51 ve Zeka/Hayal Gücü alt boyut puan ortalaması 39,00±4,66 olarak belirlenmiştir. Ayrıca sağlık çalışanlarının ASÖ puan ortalaması 27,97±6,95 olarak bulunmuştur.

Tablo 2. Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Temel Özelliklerine Göre ASÖ Puan Ortalaması Dağılımı

Değişkenler	Sayı	%	Ort±ss	Test değeri	
				p	
Yaş			34,84±8,46	r: -0,031 p: 0,626	
Meslek Yılı			11,62±8,66	r: -0,015 p: 0,809	
Cinsiyet	Kadın	190	74,2	28,48±6,70	t: 2,010
	Erkek	66	25,8	26,50±7,47	p: 0,046
Eğitim Durumu	Lise	21	8,2	25,95±6,42	F: 3,279
	Lisans	206	80,5	28,51±6,90*	p: 0,039
	Lisansüstü	29	11,3	25,58±7,07	
Meslek	Doktor	34	13,3	27,61±7,13	F: 0,404

	Hemşire/Ebe	149	58,2	28,30±6,64	p: 0,668
	Diğer	73	28,5	27,97±6,95	
Medeni Durum	Evli	157	61,3	27,85±7,49	t: -0,362
	Bekar	99	38,7	28,16±6,03	p: 0,718
Çocuk Varlığı	Var	147	57,4	27,72±7,64	t: -0,679
	Yok	109	42,6	28,30±5,90	p: 0,498
Birlikte Yaşadığı Birey	Tek	50	19,5	27,38±6,67	t: -0,671
	Aile ile	206	80,5	28,11±7,02	p: 0,503
Kronik Hastalık Varlığı	Var	48	18,8	27,79±8,10	t: -0,200
	Yok	208	81,3	28,01±6,67	p: 0,842
Covid-19'lu Hastayla Temas	Evnet	220	85,9	28,35±7,07	t: 2,162
	Hayır	36	14,1	25,66±5,70	P: 0,032
Covid-19 Geçirme Durumu	Evnet	89	34,8	27,96±7,01	t: -0,011
	Hayır	167	65,2	27,97±6,93	p: 0,991
Ailede Covid-19 Geçiren Varlığı	Evnet	118	46,1	27,73±7,16	t: -0,500
	Hayır	138	53,9	28,17±6,78	p: 0,617

t: Bağımsız gruplarda t testi; F: Anova; r: Pearson korelasyon

Tablo 2'de çalışmaya katılan birinci basamak sağlık çalışanlarının temel özelliklerine göre ASÖ puan ortalaması dağılımına yer verilmiştir. Sağlık çalışanlarının yaş ortalaması 34,84±8,46 olup %74,2'si kadındır. Birinci basamak sağlık çalışanlarının %80,5'i lisans mezunu, %58,2'si hemşire ve çalışma yılı ortalaması 11,62±8,66'yıldır. Sağlık çalışanlarının %61,3'ünün evli ve %57,4'ünün çocuk sahibi olduğu belirlenmiştir. Pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının %85,9'u Covid-19'lu hasta ile temas etmiş olup %65,2'si Covid-19 geçirmemiş ve %53,9'unun ailesinde de Covid-19 geçiren olmamıştır.

Birinci basamak sağlık çalışanlarının temel özelliklerine göre ASÖ puan ortalamasının dağılımı incelendiğinde; meslek, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, birlikte yaşadığı birey/bireyler kronik hastalık varlığı, Covid-19 geçirme durumu ve aile üyelerinden herhangi birinin Covid-19 geçirme durumuna göre ASÖ puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). ASÖ puan ortalaması ile yaş ve çalışma yılı arasındaki korelasyon incelendiğinde ise sağlık çalışanlarının ASÖ puan ortalaması ile yaş ve çalışma yılı ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Çalışmaya katılan birinci basamak sağlık çalışanlarının cinsiyeti ile ASÖ puan ortalaması arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$); bu fark kadın sağlık çalışanlarından kaynaklanmaktadır. Sağlık çalışanlarının eğitim durumu ile ASÖ puan ortalaması arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p<0,05$) ve farkın lisans mezunu sağlık çalışanlarından kaynaklandığı görülmüştür. Birinci basamak sağlık çalışanlarının Covid-19 pozitif hastayla teması ile ASÖ puan ortalaması arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 3. Birinci basamak sağlık çalışanlarının B5KT-50 alt boyut puan ortalamaları ile ASÖ toplam puan ortalaması arasındaki ilişki

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
Dışa Dönüklük	1					
Uyumluluk – Yumuşak Başlılık	0,317**	1				
Sorumluluk - Özdenetim	0,099	0,376**	1			
Duygusal Dengelilik	0,396**	0,063	0,089	1		
Zeka / Hayal Gücü	0,507**	0,376**	0,264**	0,224**	1	
ASÖ	0,004	-0,174**	-0,116	-0,438**	0,021	1

r: Pearson korelasyon, *p<0,001

Birinci basamak sağlık çalışanlarının B5KT-50 alt boyut puan ortalamaları ile ASÖ puan ortalamaları karşılaştırıldığında; ASÖ puan ortalaması ile B5KT-50 Uyumluluk-Yumuşak Başlılık alt boyut puan ortalaması ile negatif yönde zayıf düzeyde ve Duygusal Dengelilik alt boyut puan ortalaması ile negatif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. ASÖ toplam puan ortalaması arttıkça B5KT-50 Uyumluluk-Yumuşak Başlılık ve Duygusal Dengelilik alt boyut puan ortalamaları azalmaktadır (p<0,001). B5KT-50 Dışa dönüklük alt boyut puan ortalaması ile Uyumluluk-Yumuşak Başlılık, Duygusal Dengelilik ve Zeka/Hayal Gücü arasında pozitif yönde zayıf düzeyde düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir (p<0,001) (Tablo 3).

4. Tartışma ve Sonuç

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sağlık çalışanları, Covid-19 salgını ile mücadelede artan iş yükü ve enfekte olma riski ile birlikte hastalarına sağlık hizmeti vermeye devam etmişlerdir. Enfeksiyöz salgınların ön saflarında görev almak ve sağlık hizmeti sağlamak sağlık çalışanlarında kısa ve uzun vadede ruhsal problemleri geliştirme riskini artırmaktadır [30]. Yapılan çalışmalarda salgın döneminde veya sonrasında her altı sağlık çalışanından birinde çok ciddi stres belirtileri görüldüğü belirtilmektedir [31]. Bu çalışmada Covid-19 pandemi sürecinde birinci basamak sağlık çalışanlarının kişilik özellikleri ile stres düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bu çalışma sonuçlarına göre çalışma kapsamına alınan birinci basamak sağlık çalışanlarının Dışa Dönüklük ve Duygusal Dengelilik düzeyleri orta, Uyumluluk-Yumuşak Başlılık, Sorumluluk-Öz Denetim ve Zeka/Hayal Gücü düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Literatürde sağlık çalışanlarının kişilik özelliklerinin değerlendirildiği sınırlı çalışma bulunmaktadır. Özdemir (2019)’in çalışmasında 112 çalışanlarının kişilik özelliklerinden yeniliklere açık olma puanları en yüksek iken, duygusal denge puanları en düşük olarak belirlenmiştir [32]. Toplumla iç içe çalışan birinci basamak sağlık çalışanlarının diğer bireylerle kolay iletişim kurabilen, uyumlu, empati yapabilen, sorumluluk sahibi ve karşılaştığı sorunları kolayca çözebilen bireyler olmasının sağlık hizmetinin sunulmasında olumlu katkıları olacaktır.

Bu çalışmada birinci basamak sağlık çalışanlarının orta düzeyde strese sahip oldukları belirlenmiştir (Tablo 1). Literatüre bakıldığında Covid-19 pandemisi sırasında yapılan çalışmalarda sağlık çalışanlarının stres düzeylerinin yüksek [22,32,34] ve orta düzeyde olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur [35]. Stres düzeyi yüksek olarak bulunan çalışmaların pandemi başında, ikinci ve üçüncü basamakta sağlık çalışanları ile yapılmış olması bu farklılığın nedeni olabilir. İkinci ve üçüncü basamakta sağlık çalışanları daha fazla hasta ile temas etmektedir. Bu durum sağlık çalışanlarının stresini daha çok artırabilmektedir.

Birinci basamak sağlık çalışanlarının temel özellikleri (meslek, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, birlikte yaşadığı birey/bireyler, kronik hastalık varlığı, Covid-19 geçirme durumu ve aile üyelerinden herhangi birinin Covid-19 geçirme durumu) ile stres düzeyleri arasında ilişki bulunamamıştır (Tablo 2). Literatüre bakıldığında bazı çalışmalarda mesleğin stres üzerinde etkisi olmadığı görülürken [32,34]; bazı çalışmalarda ise hemşirelerin daha yüksek stres düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir [26,36,38]. Bu farklılığının çalışma pozisyonundan kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca literatürde bu

çalışma ile benzer şekilde medeni durumun stres üzerine etkisi olmadığı görülmüştür [26,32]. Fakat bazı çalışmalarda medeni durumu bekar olan sağlık çalışanlarının stres düzeyinin daha yüksek olduğu da görülmektedir [38]. Bu farkın bekar olan sağlık personelinin pandemi sürecinde yalnız olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamına alınan birinci basamak sağlık çalışanlarının yaş ve çalışma yılı ile stres düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 2). Literatüre bakıldığında genç ve mesleki tecrübesi az olan sağlık personelinin stres düzeylerinin daha yüksek olduğu çalışmalar mevcuttur [32,34,37,39]. Bazı çalışmalarda ise yaşı büyük olan sağlık çalışanlarının gençlere göre stres düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir [40,41]. Bir çalışmada ise bu çalışmaya benzer şekilde yaşın strese etkisinin olmadığı bulunmuştur [26]. ASÖ ve yaş arasındaki ilişki literatürde farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu fark sağlık çalışanlarının çalıştığı birimlere göre tecrübenin öneminden kaynaklanıyor olabilir.

Bu çalışmada kadınların erkeklere göre daha yüksek stres düzeyine sahip olduğu bulunmuştur (Tablo 2). Yapılmış olan diğer araştırma sonuçlarında da kadınların stres düzeyi erkeklere göre daha yüksektir [23,32,34]. Kadın sağlık çalışanlarının bakım sorumlulukları ve ailelerini koruma endişesi nedeniyle daha fazla strese maruz kaldıkları düşünülmektedir. Sağlık çalışanlarının eğitim durumu ile ASÖ puan ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve lisans mezunlarının en yüksek stres seviyesine sahip oldukları görülmüştür (Tablo 2). Yapılan çalışmalarda da lisans mezunu sağlık çalışanlarının stres düzeyi daha yüksektir [36,37]. Çalışma kapsamına alınan birinci basamak sağlık çalışanlarından Covid-19 pozitif hastayla teması olanların stres düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 2). Literatürde Covid-19 pozitif hastayla temasının sağlık çalışanlarının stres düzeyini artırdığı belirlenmiştir [32,42]. Covid-19 pozitif hasta temasının bireyin kendisine ve ailesine virüsü bulaştırma riski taşıdığı için stres düzeyini artırdığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada birinci basamak sağlık çalışanlarının uyumlu-yumuşak başlı ve duygusal dengeyi sağlayabilmesi stres düzeylerini azalttığını göstermektedir. Aynı zamanda dışa dönük, sorumluluk-özdenetim ve zeka-hayal gücü özelliklerinin ise stres düzeyi ile ilişkili olmadığı sonucuna varılmıştır (Tablo 3). Covid-19 döneminde sağlık çalışanları üzerinde yapılan bir çalışmada olumsuz duygulanım ve sosyal ketleme özelliklerine sahip olan bireylerin stres düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur [43]. Sağlık kurumları yöneticileri ile yapılan bir çalışma rekabetçi, başarıya ihtiyaç duyan, sinirli, hızlı çalışan, hareketli, sabırsız, zaman baskısı hisseden, hızlı sinirlenen bireylerin daha çok stres yaşadıklarını gösterirken [44]; çalışan kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmada ise bu özelliklere sahip olan kadınların daha az stres yaşadıklarını göstermiştir [45].

Yumuşak başlılık/uyumluluk alt boyutu, dürüstlük, cömertlik, hoşgörülülük, kibarlık, fedakarlık, uyumluluk, merhametlilik, alçak gönüllülük ile yani bir anlamda ahlaki değerleri yansıtan bir faktör olarak tanımlanmıştır. Uyumlu olanların sakin ve heyecandan uzak durma eğiliminde olduklarını bildirilmiştir. Duygusal dengesizlik alt boyutu, depresif, endişeli, kaygılı, öfkeli, kırılgan, dürtüsel, kendine güvensiz ve sinirli gibi özellikler içermektedir ve nörotik bir yapıya işaret etmektedir [11]. Stres düzeyi artan sağlık çalışanlarının uyumlu olma ve duygusal dengelilik özelliklerinin azaldığı söylenebilir. ASÖ puan ortalaması ile B5KT-50 Dışa Dönüklük, Sorumluluk-Özdenetim, Zeka/Hayal Gücü alt puan ortalamaları arasında ilişki bulunamamıştır ($p>0,05$). Sağlık personelinin stres düzeyinin de bu belirtilen özellikler üzerinde etkisinin olmadığı söylenebilir. Sorumluluk/ Öz-Denetim alt boyutunun sorumlu, düzenli, azimli, kurallara bağlı, başarı kazanma güdüsü olan, öz disiplinli, sabırlı, vicdanlı, planlı ve programlı, dikkatli, temiz, tutumlu, tedbirli ve çalışkan olma gibi özelliklerinin olduğu söylenmiştir. Zeka/Hayal gücü faktörü bağımsız, analitik, meraklı, yaratıcı, geleneksel olmayan, değişikliği seven, doğal, sanatsal düşünen, hayal gücü kuvvetli, açık fikirli, kendine özgü, ilgileri geniş, cesur, hareketli, kültürlü, estetik bakış açısına sahip ve zeki olarak tanımlanmıştır [11]. Sağlık personelinin mesleki sorumlulukları gereği stres düzeylerine göre bu özelliklerinin etkilenmediği söylenebilir.

Bu çalışmada; birinci basamak sağlık çalışanlarının orta düzeyde strese sahip oldukları ve Uyumluluk-Yumuşak Başlılık ve Duygusal Dengelilik özellikleri yüksek olan sağlık personelinin stres düzeylerinin düşük olduğu bulunmuştur. Kadın, üniversite mezunu ve Covid-19'lu hastayla temas eden sağlık çalışanlarının stres düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda birinci basamak sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisi karşısında strese maruz kaldıkları ortadadır. Sağlık çalışanlarının desteklenmesinin, motive edici aktivitelerin ve stresle baş etme eğitimlerinin pandemi vb süreçlerde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Etik Beyanı

Bu çalışmada, “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerekli tüm kurallara uyulduğunu, bahsi geçen yönergenin “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirinin gerçekleştirilmediğini taahhüt ederiz.

Çalışmaya başlamadan önce Selçuk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik onay (Karar no:2021/54) alınmıştır.

Kaynakça

- [1] Weiten, W. 2007. Psychology; Themes and Variations. Thompson Wadsworth, Fifth Edition.
- [2] Sarıcı Bulut S. 2017. Beş Faktör Kişilik Özellikleri, Stresle Başa Çıkma ve Depresyon Arasındaki ilişkiler: Gazi Eğitim Fakültesi Örneği. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(2), 1205- 1221.
- [3] Baltaş Z, Baltaş A. 2012. Stres ve Başa Çıkma Yolları, İstanbul:Remzi Kitabevi.
- [4] Kocalevent RD, Levenstein S, Fliege H, Schmid G, Hinz A, Brähler E, Klapp B. 2007. Contribution to the construct validity of the Perceived Stress Questionnaire from a population-based survey. Journal of Psychosomatic Research, 63(1), 71-81.
- [5] Hall NC, Chipperfield JG, Perry RP, Ruthig JC, Goetz T. 2006. Primary and secondary control in academic development: gender-specific implications for stress and health in college students. Anxiety, Stress, and Coping, 19(2), 189-210.
- [6] Gallo LC, Matthews KA. 2003. Understanding the association between socioeconomic status and physical health: do negative emotions play a role?. Psychological Bulletin 129(1), 10-51.
- [7] Michael G, Anastasios S, Hele, K, Catherine K, Christine K. 2009. Gender differences in experiencing occupational stress: the role of age, education and marital status. Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress, 25(5), 397-404.
- [8] Finkelstein DM, Kubzansky LD, Capitman J, Goodman E. 2007. Socioeconomic differences in adolescent stress: the role of psychological resources. Journal of Adolescent Health, 40(2), 127-134.
- [9] Goodman E, McEwen BS, Dolan LM, Schafer-Kalkhoff T, Adler NE. 2005. Social disadvantage and adolescent stress. Journal of Adolescent Health, 37(6), 484-492.
- [10] Burger J. 2006. Bioindicators: a review of their use in the environmental literature 1970–2005. Environmental Bioindicators, 1(2), 136-144.
- [11] McCRAE RR, Costa PT. 1999. Handbook of Personality, Second Edition, (Edited by Lawrence Pervin, Oliver P. John), USA: The Guilford Publications
- [12] Amole BB, Adebisi SO, Dakare O. 2018. Multi-criteria decision analysis of occupational stress among healthcare professionals in Nigeria. Progress in Health Sciences, 8(1), 113-125.
- [13] Fiabane E, Giorgi I, Musian D, Sguazzin C, Argentero P. 2012. Occupational stress and job satisfaction of healthcare staff in rehabilitation units. La Medicina del Lavro, 103(6), 482-492.
- [14] Yang S, Meredith P, Khan A. 2015. Stress and burnout among healthcare professionals working in a mental health setting in Singapore. Asian Journal of Psychiatry, 15, 15-20.
- [15] Yehya A, Sankaranarayanan A, Alkhal A, Alnoimi H, Almeer N, Khan A, Ghuloum S. 2020. Job satisfaction and stress among healthcare workers in public hospitals in Qatar. Archives of Environmental and Occupational Health, 75(1), 10-17.
- [16] Gibb J, Cameron IM, Hamilton R, Murphy E, Naji S. 2010. Mental health nurses' and allied health professionals' perceptions of the role of the Occupational Health Service in the management of work at related stress: how do they self-care?. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing, 17(9), 838-845.
- [17] Lua PL., Imilia I. 2011. Work-related stress among healthcare providers of various sectors in peninsular Malaysia. Malaysian Journal of Psychiatry, 20(2), 1-15

- [18] Baker L. 2014. Stress management: health workers. In W. C. Cockerham, R. Dingwall, & S. R. Quah (Eds.), *The wiley blackwell encyclopedia of health, illness, behavior, and society* (pp. 2304-2307). Chichester: Wiley-Blackwell.
- [19] Kang L, Li Y, Hu S, Chen M. 2020. The mental health of medical workers in Wuhan, China dealing with the 2019 novel coronavirus. *Lancet Psychiatry*, 7(3), 14.
- [20] İşsever H, İşsever T, Öztan G. 2020. COVID-19 epidemiyolojisi. *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, 3(S1), 1-13.
- [21] Krist AH, DeVoe JE, Cheng A, Ehrlich T, Jones SM. 2020. Redesigning primary care to address the COVID-19 pandemic in the midst of the pandemic. *Annals Fam Med*, 18(4):349- 354.
- [22] Orhan S, Gümüş M. 2021. Covid-19 Pandemi Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Bilgi, Uygulama ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 7(2), 70-77.
- [23] Polat Ö, Coşkun F. 2020. COVID-19 Salgınında Sağlık Çalışanlarının Kişisel Koruyucu Ekipman Kullanımları ile Depresyon, Anksiyete, Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi, *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, 4(2):51-58.
- [24] Aktaş AM. 2001. Bir kamu kuruluşunun üst düzey yöneticilerinin iş stresi ve kişilik özellikleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(04).
- [25] Daniel WW, Cross CL. 2018. *Biostatistics: a foundation for analysis in the health sciences*. Wiley
- [26] Çamkerten S, Tatar A, Saltukoğlu G. 2020. Sağlık Çalışanlarının Stres Düzeylerinin İncelenmesi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. 7(4). 257-265.
- [27] Tatar A. 2017. Büyük Beş-50 Kişilik Testinin Türkçeye çevirisi ve Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu ile karşılaştırılması. *Anadolu Psikiyatri Derg.* 18(1):51-61.
- [28] Eskin M, Harlak H, Demirkıran F, Dereboy Ç. 2013. Algılanan Stres Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlik Analizi, *New/Yeni Symposium Journal*. 51, 134.
- [29] IBM Corp. Released 2016. *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 24.0*. Armonk, NY: IBM Corp.
- [30] Tuncay FE, Koyuncu E, Özel ŞA. 2020. Review Of Protective And Risk Factors Affecting Psychosocial Health Of Healthcare Workers In Pandemics. *Ankara Med J*, 2:488-501.
- [31] Bozkurt A, Karakoç B, Sönmez E. 2020. Sağlık Çalışanlarının Ruh Sağlığının Korunması İçin Sağlık Kurumu Yöneticilerine Öneriler, *Kaknüs Yayınları*.
- [32] Badahdah A, Khamis F, Al Mahiyari N, et al. (2020), The mental health of health care workers in Oman during the COVID-19 pandemic. *Int J Soc Psychiatry*.
- [33] Özdemir, A. 2019. Şiddete maruz kalma durumunun beş faktör kişilik özelliği ve duygusal zekâ boyutu ile 112 çalışanları üzerinde değerlendirilmesi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- [34] Rossi R, Soggi V, Pacitti F, et al. (2020) Mental Health Outcomes Among Frontline and Second-Line Health Care Workers During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic in Italy. *JAMA Netw open* 2020;3.
- [35] Çelik A, Mertoğlu S. 2022. COVID-19 Pandemisi Nedeniyle Sağlık Çalışanlarının Algıladıkları Stres Durumunun Belirlenmesi: İzmir Örneği. *Forbes Journal of Medicine*, 3(1).
- [36] Atasoy A, Yorgun S. 2013. Sağlık çalışanlarında iş gerilimi ve iş stres düzeyinin değerlendirilmesi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 6(2), 71-88.
- [37] Eriş H, Havlioğlu S. 2019. Suriyeli Sığınmacı Kamplarının Bulunduğu İlçelerde Çalışan Sağlık Personelinin İş Stresi Seviyesi: Şanlıurfa Örneği. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 16(3):435-442.
- [38] Afşar F, Erdoğan H, İbrahimioğlu Ö, Şaylan B, Köksal Ö. 2021, COVID-19 Sürecinde Sağlık Çalışanlarının İş Stresi Ve Örgütsel Destek Algıları, *Gevher Nesibe Dergisi*, 6/14, 89-96.
- [39] Şahin LA. 2017. Sağlık çalışanın iş sağlığı güvenliği ve iş stresi (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- [40] Erşan, E. E., Yıldırım, G., Doğan, O., & Doğan, S. (2013). Sağlık çalışanlarının iş doyumu ve algılanan iş stresi ile aralarındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(2), 115-121.

- [41] Jones MC, Wells M, Gao C, Cassidy B, Davie J. 2013. Work stress and well-being in oncology settings: a multidisciplinary study of health care professionals. *Psycho-Oncology*, 22(1), 46-53
- [42] Çelik A, Mertoğlu S. 2022. COVID-19 Pandemisi Nedeniyle Sağlık Çalışanlarının Algıladıkları Stres Durumunun Belirlenmesi: İzmir Örneği, *Forbes J Med* 2022;3(1):51-58.
- [43] Tuman TC. 2022. The effect of type D personality on anxiety, depression and fear of COVID-19 disease in healthcare workers. *Archives of Environmental & Occupational Health*, 77(3), 177-184.
- [44] Torun N, Tekin PŞ. 2014. Ankara ilinde çalışan sağlık kurumları yöneticilerinin iş stresi ve kişilik özellikleri açısından değerlendirilmesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 45-56
- [45] Öztürk M, Şahverdioğlu H. 2019. Çalışan Kadınların Kişilik Özellikleri ile İş Stresi Ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Isparta İlinde Bulunan Özel Hastaneler Üzerine Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 679-702.